

Oana-Cristina MUNTEANU

Partajul moștenirii în dreptul comparat

**Editura
Hamangiu**

Capitolul al II-lea. Partajul moștenirii în dreptul francez și în dreptul autohton

Secțiunea 1. Liminarii. Consacrarea dreptului la partaj

Armătura de cerințe ce trebuie îndeplinite pentru realizarea partajului succesoral face ca această reglementare să fie una suficient de dificilă, de natură a purta moștenitorii prin majoritatea instituțiilor de drept civil. Este îndeobște cunoscut faptul că partajul pune capăt stării de indiviziune născute între succesori la data deschiderii succesiunii, fiecare bun ce face parte din masa succesorală făcând obiectul unor drepturi concurente¹.

Destinat soluționării, odată pentru totdeauna, a drepturilor deținute de comoștenitori asupra bunurilor succesorale, partajul trebuie să satisfacă, iată, nevoile fiecăruia în parte. În acest scop, este important nu numai ca fiecare coindivizar să primească un lot corespunzător vocației sale, ci și ca bunurile care alcătuiesc acest lot să le revină libere de toate drepturile care ar fi putut fi constituite, eventual, în timpul indiviziunii de către unul sau altul dintre coindivizari². Esențială prin faptul că pune capăt cât mai bine posibilelor rivalități între comoștenitori, regula egalității nu rezolvă, totuși, în sine toate problemele, simțindu-se nevoia, aici, mai mult decât în altă parte, de securitate juridică. Act complex, îndelungat și costisitor, partajul îndeplinește o serie de atribuții cu privire la

¹ Pentru distincția dintre masa de calcul, masa succesorală și masa partajabilă, a se vedea M. GRIMALDI, *Droit des successions*, 8e éd., LexisNexis, Paris, 2020, p. 727. Autorul analizează componența masei de calcul necesară pentru stabilirea reducăunii liberalităților excesive și precizează faptul că în timp ce masa succesorală cuprinde bunurile transmise *mortis causa*, masa partajabilă nu cuprinde decât bunurile transmise pentru cauză de moarte succesoriilor universali (fiind excluse cele transmise cu titlu particular).

² FR. TERRÉ, Y. LEQUETTE, S. GAUDEMET, *Les successions. Les libéralités*, 4e éd., Dalloz, Paris, 2014, p. 965.

care coindivizarii se vor comporta ca niște stăpâni, și asupra cărora terții vor dobândi drepturi sau, de ce nu, vor suporta unele consecințe¹.

Partajul – operațiune de concretizare a devoluțiunii succesorală – definitivează dobândirea drepturilor succesorală de către moștenitori, fiind deopotrivă atât un rezultat – coproprietatea indiviză este înlocuită cu proprietatea individuală și exclusivă, cât și un act juridic – prin care acest rezultat este obținut. Cele două sensuri nu coincid întotdeauna, de vreme ce lotizarea poate fi realizată prin acte care nu au ca obiect partajul, iar partajul nu atribuie de fiecare dată coindivizarilor un lot privit în materialitatea sa².

Secțiunea a 2-a. Inițiativa partajului

§1. Titularii dreptului de a cere partajul

Dreptul de a cere partajul este enunțat chiar în debutul art. 815 C. civ. fr.³, ai cărui termeni au rămas neschimbați încă din anul 1804, respectiv în cadrul art. 669 C. civ. românesc, principiu ce se bucură de un domeniu de aplicare general, fiind transpus chiar și în prezent drept temei de referință pentru a desemna precaritatea indiviziunii⁴. Dreptul de a solicita partajul este privit ca fiind un drept fundamental și imprescriptibil, aparținând tuturor indivizilor sau avânzilor-cauză universali (moștenitori legali sau legatari) sau aflați în indiviziune (cesionari ai drepturilor indivize), sfera persoanelor cărora legiuitorul le acordă calitate pentru a solicita partajul succesoral fiind, vedem bine, destul de generoasă⁵.

¹ *Ibidem*, p. 966.

² PH. MALAURIE, L. AYNÈS, *op. cit.*, p. 487.

³ Potrivit dispozițiilor art. 815 C. civ. fr., *Nul ne peut être contraint à demeurer dans l'indivision et le partage peut toujours être provoqué (...)*.

⁴ PH. MALAURIE, L. AYNÈS, *op. cit.*, p. 535.

⁵ *Ibidem*. „Neutralitatea binevoitoare” a legiuitorului în ceea ce privește starea de indiviziune nu a dus la o reducere a numărului de persoane îndreptățite la a solicita partajul, ci, mai curând, la o creștere a temperărilor legale atașate acestui drept; în acest sens, a se vedea, FR. TERRÉ, Y. LEQUETTE, S. GAUDEMET, *op. cit.*, p. 889.

Posibilitatea de a solicita partajul succesoral este exclusă doar pentru unele rațiuni evidente, sens în care amintim următoarele ipoteze: (i) partajul a fost realizat într-o manieră conformă și nu este fictiv; (ii) există o convenție privind menținerea stării de indiviziune pentru o perioadă determinată; sau (iii) o terță persoană sau unul dintre coindivizari a devenit proprietar exclusiv asupra bunurilor în baza prescripției achizitive¹. Am putea afirma faptul că dreptul la partaj, nefiind susceptibil de abuz și nici controlat în privința motivele sale de către judecător, este un drept discreționar².

1.1. Coindivizarii

Atât în dreptul civil francez, cât și în cel românesc, dreptul a solicita partajul revine cu prioritate înșși coindivizarii, indiferent de sursa titlului de moștenitor, legal, sau testamentar: moștenitor *ab intestat*, legatar universal sau cu titlu universal, cesionar de drepturi succesoriale³.

Pe de altă parte, sunt privați de acest drept succesibilii care nu au niciun drept la masa succesorală indiviză: succesibilul anormal, legatarul cu titlu particular sau legatarul tuturor bunurilor mobile sau imobile⁴. În cazul în care un comoștenitor este minor sau persoană majoră în privința căreia au fost luate măsuri de ocrotire, legiuitorul francez stabilește următoarele reguli:

– în ipoteza în care coindivizarul este minor sau major aflat sub tutelă: partajul nu poate fi solicitat decât de către reprezentanții legali sau tutorii desemnați, cu autorizația consiliului de familie sau a judecătorului, în

¹ În acord cu prevederile art. 816 C. civ. fr., potrivit cu care: *Le partage peut être demandé, même quand l'un des indivisaires a joui séparément de tout ou partie des biens indivis, s'il n'y a pas eu d'acte de partage ou une possession suffisante pour acquérir la prescription.*

² C. PÉRÈS, C. VERNIÈRES, *Droits des successions*, P.U.F., Paris, 2018, p. 676.

³ Acest lucru este valabil indiferent dacă cesionarul a dobândit toate drepturile indivize ale unui coindivizar sau numai cele referitoare la un anumit bun. Chiar și în acest din urmă caz, cesionarul nu poate solicita partajul doar al celui bun, ci doar al întregii coproprietăți indivize, în speranța că bunul asupra căruia are drepturi indivize va fi inclus în lotul său; a se vedea, în acest sens, FR. TERRÉ, Y. LEQUETTE, S. GAUDEMET, *op. cit.*, p. 889-890.

⁴ *Ibidem*, p. 890.

acest din urmă caz, conform art. 387-1 C. civ. fr. raportat la art. 505 C. civ. fr.¹;

– în ipoteza în care coindivizarul este un major aflat sub curatelă: partajul nu poate fi solicitat decât cu asistența curatorului, în acord cu art. 467 C. civ. fr.;

– în sfârșit, în ipoteza în care în care coindivizarul este un major sub autorizația familiei, se cuvine revenirea la hotărârea prin care s-a dispus măsura ocrotitoare pentru a se stabili întinderea drepturilor sale, potrivit art. 494-6 C. civ. fr.².

În dreptul românesc, ca urmare a reconfigurării *in integrum* a instituției punerii sub interdicție³ și a adoptării unor forme de ocrotire a majorului prin consiliere judiciară și tutelă specială, posibilitatea de a solicita partajul bunurilor succesoriale a suferit și ea unele modificări pe care urmează să le analizăm distinct, în funcție de situația particulară prevăzută de legiuitor. Astfel:

În ceea ce privește minorii sub 14 ani, art. 144 alin. (2) C. civ. stabilește faptul că: „Tutorele nu poate, fără avizul consiliului de familie și autorizarea instanței de tutelă, să facă acte de înstrăinare, împărțeală, ipotecare ori de grevare cu alte sarcini reale a bunurilor minorului, să renunțe la drepturile patrimoniale ale acestuia, precum și să încheie în mod valabil orice alte acte ce depășesc dreptul de administrare”. Cât privește minorii cu capacitate de exercițiu restrânsă, art. 146 alin. (2) C. civ. prevede că: „Dacă actul pe care minorul care a împlinit vârsta de 14 ani urmează să îl încheie face parte dintre acelea pe care tutorele nu le poate face decât cu autorizarea instanței de tutelă și cu avizul

¹ În C.J.U.E., cauza C-404/14, *Matoušková*, Hotărârea din 6 octombrie 2015, EU:C:2015:653, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a stabilit că „aprobarea unei convenții de partaj succesoral încheiate de tutorele copiilor minori în numele acestora este o măsură referitoare la exercitarea răspunderii părintești, și nu o măsură referitoare la succesiuni”; în acest sens, a se vedea E. VIGANOTTI, *L'accord de partage successoral au nom d'un enfant mineur est une mesure relative à la responsabilité parentale*, în *Gazette du Palais* nr. 330/2015, p. 21.

² J. HOUSSIER, *op. cit.*, p. 170.

³ Așa cum a fost aceasta realizată prin Legea nr. 140/2022 privind unele măsuri de ocrotire pentru persoanele cu dizabilități intelectuale și psihosociale și modificarea și completarea unor acte normative (M. Of. nr. 500 din 20 mai 2022).

consiliului de familie, va fi necesară atât autorizarea acesteia, cât și avizul consiliului de familie”.

În ceea ce privește majorii în privința cărora s-a dispus instituirea consilierii judiciare sau a tutelei speciale, art. 171 C. civ. face trimitere la regulile privitoare la tutela minorului. Astfel, potrivit art. 171 alin. (1) C. civ., „Regulile privitoare la tutela minorului care a împlinit vârsta de 14 ani se aplică și în cazul celui care beneficiază de consiliere judiciară, dacă prin lege nu se prevede altfel”, iar potrivit alin. (2) „Regulile privitoare la tutela minorului care nu a împlinit vârsta de 14 ani se aplică și în cazul celui care beneficiază de tutelă specială, în măsura în care legea nu dispune altfel (...)”.

Ca atare, în cazul majorului ce beneficiază de consiliere judiciară, cererea de partaj nu poate fi introdusă decât cu autorizarea tutorelui și cu avizul consiliului de familie, în timp ce în cazul majorului care beneficiază de tutelă specială, este nevoie suplimentar de autorizarea instanței de tutelă. În sfârșit, în caz de contrarietate de interese, art. 150 C. civ. prevede că: „(1) Ori de câte ori între tutore și minor se ivesc interese contrare, care nu sunt dintre cele ce trebuie să ducă la înlocuirea tutorelui, instanța de tutelă va numi un curator special”, o prevedere similară fiind prevăzută și la art. 186 C. civ.

1.2. Creditorii personali

În cazul în care coindivizarii rămân inactivi, partajul poate fi solicitat de creditorii personali ai acestora¹. Privăți de dreptul de a pune se-

¹ Curtea de Casație franceză, sesizată cu pronunțarea unei hotărâri privind constituționalitatea *apriorică* a art. 815-7 C. civ. fr. (*Question prioritaire de constitutionnalité*), a considerat că aceasta nu este nici nouă, nici gravă: „dreptul creditorilor unui coproprietar indiviz de a solicita partajul bunului indiviz, care presupune, în cazul în care există o legătură, vânzarea la licitație a bunului, astfel cum este prevăzut în textul contestat, protejează dreptul de proprietate al acestor creditori, permițându-le să nu țină seama de caracterul indivizibil al bunului al cărui proprietar este debitorul lor decât în măsura cotei sale, prin faptul că nu încalcă în mod disproporționat drepturile coindivizarului care, în temeiul celui de-al treilea paragraf al dispoziției atacate, are posibilitatea de a întrerupe cursul procedurii de partaj și care, în plus, beneficiază de un drept de atribuire preferențială a bunului dacă îndeplinește condițiile, în special dacă este vorba de

chestru pe cota indiviză a debitorului lor, aceștia vor proceda la partaj și vor pune sechestru pe lotul care îi va fi atribuit. Aceasta este o aplicare a acțiunii oblice prevăzute în mod expres la art. 815-17 alin. (3) C. civ. fr.¹, textul fiind cel preluat și de art. 1156 alin. (2) C. civ. românesc. Trebuie precizat faptul că în acord cu prevederile finale ale art. 815-17 alin. (3) C. civ. fr., respectiv ale art. 1156 alin. (2) C. civ. românesc, moștenitorii pot opri cursul acțiunii de partaj prin achitarea obligației în numele și pe seama moștenitorului debitor, cei care exercită această opțiune urmând să obțină rambursarea sumelor achitate prin deducere din averea deținută în indiviziune. Această prevedere oferă, astfel, opțiunea anumitor coproprietari de a menține proprietatea indiviză prin achitarea creditorului personal al unuia dintre ei, evitând, astfel, o divizare familială sau economică nedorită².

1.3. Regimul particular al indiviziunii succesoriale între uzufructuari sau între nuzi-proprietari

În dreptul francez, odată cu Legea din 23 iunie 2006, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2007, legiuitorul a facilitat împărțirea proprietății comune divizate, în prezența fie mai multor proprietari uzufructuari, fie

locuința sa” – civ. 1re, 28 martie 2012, nr. 12-40.002, https://www.courdecassation.fr/decision/60796eaa9ba5988459c49c3e?search_api_fulltext=12-40.002&previousdecisionpage=&previousdecisionindex=&nextdecisionpage=&nextdecisionindex=, consultat la 20.09.2023.

¹ Potrivit art. 815-17 C. civ. fr., *Les créanciers qui auraient pu agir sur les biens indivis avant qu'il y eût indivision, et ceux dont la créance résulte de la conservation ou de la gestion des biens indivis, seront payés par prélèvement sur l'actif avant le partage. Ils peuvent en outre poursuivre la saisie et la vente des biens indivis. Les créanciers personnels d'un indivisaire ne peuvent saisir sa part dans les biens indivis, meubles ou immeubles. Ils ont toutefois la faculté de provoquer le partage au nom de leur débiteur ou d'intervenir dans le partage provoqué par lui. Les coindivisaires peuvent arrêter le cours de l'action en partage en acquittant l'obligation au nom et en l'acquit du débiteur. Ceux qui exerceront cette faculté se rembourseront par prélèvement sur les biens indivis.*

² J. HOUSIER, *op. cit.*, p. 170.

mai multor nuzi proprietari asupra aceluiași bun și a acelorași drepturi de moștenire¹.

După cum se poate observa, când moștenirea este împărțită între uzufructuar și nud proprietar, nu există coproprietate, fiind în prezența unor drepturi de natură diferită și independente, astfel încât nu există împărțire². Pe de altă parte, așa cum se prevede în art. 817-819 C. civ. fr., poate exista indiviziune între uzufructuar sau între nuzii proprietari sau, în sfârșit, între proprietarul deplin al unei cote din moștenire și uzufructuar(i), precum și nudul proprietar(i) care deține un drept asupra restului. Există atunci, eventual, două indiviziunii, una în uzufruct, cealaltă în nuda proprietate, dar nu există proprietate comună între uzufructuari și nuzii proprietari, aceștia din urmă nefiind titulari de drepturi de aceeași natură³.

În cazul indiviziunii succesionale între uzufructuari, în primul rând, art. 817 C. civ. fr. prevede că persoana care se află în coproprietate în calitate de uzufructuar poate cere partajul uzufructului indiviz prin limitarea/stabilirea acestuia asupra unui anumit bun (partaj în natură) sau, în caz de imposibilitate, pe cale de licitație a uzufructului. Acest text oferă, astfel, uzufructuarului sătul de convivialitatea uzufructului comun opțiunea de a-și rezerva folosința exclusivă asupra unuia sau mai multor bunuri. Prin excepție, licitația se poate referi la proprietatea deplină însă doar „atunci când pare a fi singurul protector al intereselor tuturor deținătorilor de drepturi asupra proprietății indivize”⁴.

În cazul coproprietății în nuda proprietate, art. 818 C. civ. fr. prevede, prin asemănare, că „aceeași opțiune aparține coproprietarului în nuda proprietate pentru nuda proprietate indiviză”, sub rezerva obținerii acordului uzufructuarilor. Coproprietarul în nudă proprietate poate solicita, astfel, stabilirea drepturilor sale asupra unuia sau mai multor bunuri sau licitarea nudei proprietăți, cu acordul uzufructuarului/ilor⁵.

În acord cu prevederile art. 818 și ale art. 815-5 alin. (2) C. civ. fr., în prezența coproprietății în nudă proprietate și a unui uzufruct universal,

¹ *Ibidem*.

² C. PÉRÈS, C. VERNIÈRES, *op. cit.*, p. 719.

³ FR. TERRÉ, Y. LEQUETTE, S. GAUDEMET, *op. cit.*, p. 890.

⁴ J. HOUSSIER, *op. cit.*, p. 170.

⁵ *Ibidem*.

judecătorul nu poate, la cererea unui nud proprietar, să dispună vânzarea întregii proprietăți, împotriva voinței uzufructuarului. Cu alte cuvinte, licitarea dreptului de proprietate nu poate avea loc decât la cererea unui nud proprietar, cu condiția ca uzufructuarul să-și dea acordul¹. În prezența unui proprietar deplin al unei cote de proprietate în coproprietate cu un uzufructuar și un nud proprietar, art. 819 C. civ. fr. prevede aplicarea regulilor precedente, dar operarea art. 815-5 alin. (2) C. civ. fr. este exclusă întrucât, prin definiție, nu poate exista atunci uzufruct universal².

Când vânzarea privește atât nuda proprietate, cât și uzufructul, prețul se împarte între nudul proprietar și uzufructuar „după valoarea respectivă a fiecăruia dintre aceste drepturi, cu excepția cazului în care părțile convin să transfere uzufructul în preț”³.

Fără a exista o reglementare proprie a cererii de partaj în privința indiviziunii de uzufruct sau nudă proprietate, așa cum o regăsim în Codul civil francez, doctrina de specialitate din spațiul juridic românesc, conturată în vechea reglementare (preluată și în prezent) a admis posibilitatea coindivizarilor titulari de drepturi în astfel de indiviziuni, de a solicita partajul în oricare dintre acestea⁴.

§2. Incidente în materia partajului

Anterior absolut, dreptul de a solicita partajul este actualmente supus unui anumit cadru, fiind guvernat de un principiu, dar și de un număr de excepții și limitări. Fosta reticentă față de indiviziunea succesorală s-a disipat cu timpul, astfel încât partajul poate fi acum anulat, amânat sau

¹ Se evită astfel ca un uzufruct universal, care este prin excelență instrumentul ce permite asigurarea stabilității stilului de viață al soțului supraviețuitor, să fie pus în discuție fără acordul acestuia din urmă; în acest sens, a se vedea FR. TERRÉ, Y. LEQUETTE, S. GAUDEMET, *op. cit.*, p. 892.

² A.-M. LEROYER, *Droit des successions*, 2e éd., Dalloz, Paris, 2014, p. 459.

³ Instituită prin art. 621 C. civ. fr., această regulă stabilește soluția identificată anterior de jurisprudența franceză; în acest sens, a se vedea FR. TERRÉ, Y. LEQUETTE, S. GAUDEMET, *op. cit.*, p. 892.

⁴ D. CHIRICĂ, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2017, p. 480.

evitat atunci când este justificat de considerente juridice, economice sau familiale¹.

După cum am arătat în paginile precedente, dreptul la partaj este imprescriptibil, putând fi solicitat, de principiu, în orice moment de către coindivizari, fiind însă interzis în două situații: în ipoteza evidentă în care există un partaj efectuat anterior, precum și în ipoteza în care intervine prescripția achizitivă de natură a paraliza partajul, posesia fiind, așadar, susceptibilă de a pune capăt stării de indiviziune, prin îndeplinirea condițiilor obișnuite prevăzute de art. 2260 și urm. C. civ. fr., respectiv art. 922 C. civ. rom.

Deși prin natura sa, indiviziunea, ca modalitate a dreptului de proprietate, este precară, paradoxal, în cele mai multe cazuri, are un caracter durabil, fie în considerarea unor rațiuni familiale, fie a unora economice², principiul precarității indiviziunii cunoscând o vizibilă atenuare în spațiul juridic francez, începând cu anul 1938, raportat la faptul că legea, convenția, dar și judecătorul au posibilitatea de a menține starea de indiviziune mai mult sau mai puțin prelungită³. Oricât de numeroase ar fi, aceste posibilități rămân, totuși, excepții de la principiul precarității indiviziunii, ceea ce le conferă un caracter minuțios, având o reglementare clară și bine determinată⁴.

Amploarea, durata și spiritul menținerii indiviziunii variază, sens în care putem distinge trei ipoteze: uneori, soluția privind menținerea indiviziunii în cazul unui bun determinat se sprijină pe motive care depășesc interesul individual, iar, alteori, suspendarea partajării pe o perioadă limitată este bazată în mod esențial pe interesul individual al unui coproprietar⁵. Aceste două ipoteze pregătesc, în general, o *attributione prefe-*

¹ J. HOUSSIER, *op. cit.*, p. 171.

² PH. MALAURIE, L. AYNÈS, *op. cit.*, p. 538.

³ C. PÈRÈS, C. VERNIÈRES, *op. cit.*, p. 680.

⁴ PH. MALAURIE, L. AYNÈS, *op. cit.*, p. 538.

⁵ Procedura de suspendare a partajului s-a extins la ipoteza în care un moștenitor nu este, la deschiderea succesiunii, în măsură să preia o exploatare agricolă, comercială, industrială, artizanală sau liberală, din cauza unor constrângeri precum urmarea unor studii sau finalizarea serviciului național; în acest sens, a se vedea F. ZENATI-CASTAING, T. REVET, *Cours de droit civil. Successions*, P.U.F., Paris, 2012, p. 258.

rențială a moștenirii. În fine, o cu totul altă instituție permite unui coindivizar să iasă din indiviziune fără ca aceasta să înceteze, ceea ce poartă denumirea de *attribution eliminatorie*¹. Trebuie, bineînțeles, eliminate ipotezele în care menținerea proprietății comune este durabilă sau chiar perpetuă fie ca rezultat al legii, fie din pricina naturii sau destinației bunului: subvenire de familie, spațiile comune ale imobilelor cu apartamente etc.².

2.1. Menținerea convențională a stării de indiviziune

Codul civil francez consacră posibilitatea coindivizarilor de a încheia o convenție privind menținerea stării de indiviziune atât pe perioadă determinată, cât și pe perioadă nedeterminată. În ipoteza în care convenția părților impune menținerea stării de indiviziune pentru o perioadă determinată, art. 1873-3 C. civ. fr.³ o limitează la o durată de maximum cinci ani, ce se poate reînnoi, Codul napoleonian fiind cel care a prevăzut acest principiu în vechiul art. 815 alin. (2), iar Legea din 1976 a creat cadrul ce a permis organizarea acestuia prin art. 1873-1 – 1873-18 C. civ. fr.⁴.

Doctrina franceză recunoaște faptul că în cazul în care durata convenției este mai mare de cinci ani, acordul nu ar fi lovit de nulitate ci, aplicând prin analogie dispozițiile art. 1660 C. civ. fr., ar urma să fie redus la termenul legal⁵. Convenția privind menținerea stării de indiviziune este

¹ PH. MALAURIE, L. AYNÈS, *op. cit.*, p. 538.

² *Ibidem*.

³ Potrivit dispozițiilor art. 1873-3 C. civ. fr., *La convention peut être conclue pour une durée déterminée qui ne saurait être supérieure à cinq ans. Elle est renouvelable par une décision expresse des parties. Le partage ne peut être provoqué avant le terme convenu qu'autant qu'il y en a de justes motifs. La convention peut également être conclue pour une durée indéterminée. Le partage peut, en ce cas, être provoqué à tout moment, pourvu que ce ne soit pas de mauvaise foi ou à contretemps. Il peut être décidé que la convention à durée déterminée se renouvellera par tacite reconduction pour une durée déterminée ou indéterminée. A défaut d'un pareil accord, l'indivision sera régie par les articles 815 et suivants à l'expiration de la convention à durée déterminée.*

⁴ F. JULIENNE, *Successions et libéralités*, Bréal, Paris, 2010, p. 82.

⁵ C. PÉRÈS, C. VERNIÈRES, *op. cit.*, p. 681.